

УДК 336.22:631.16

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/182-20>**Орел В.М.**доктор економічних наук, професор,
Харківський державний біотехнологічний університет**Корнієцький О.В.**доктор економічних наук, професор,
Харківський державний біотехнологічний університет**Пасько С.М.**аспірант,
Сумський національний аграрний університет**Orel Volodymyr, Korniietskyi Oleksandr**

State Biotechnological University

Pasko Serhii

Sumy National Agrarian University

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

В статті розглядається податкове стимулювання, як один із способів економічного розвитку та створення ефекту від застосування податкової допомоги агропромислому комплексу, що виражається у податковій підтримці рослинництва, тваринництва, а також відношенням податкової підтримки до ВВП, доданої вартості, обсягу продукції сільського господарства, прибутку. В даній статті основним призначенням податкового стимулювання є, насамперед, спонукання до ділової активності бізнесових структур, яке має на меті, при розширенні їх діяльності, акумулювати грошові кошти у бюджеті через сплату податкових платежів. Складовою формувannya та реалізації системи податкового стимулювання виробничих процесів агропромислового комплексу є здійснення реалізації зобов'язань щодо забезпечення пріоритетного розвитку даного сектора національної економіки. В статті використано метод аналізу для стратегічного податкового планування, а також з'ясування рівня впливу економічних та фінансових чинників на виконання показників зі сплати податків і зборів. А також узагальнення роботи опирається на використання показника фіскальної ефективності податкової системи задля здійснення реалізації зобов'язань щодо забезпечення пріоритетного розвитку даного сектора національної економіки. Запропоновано організацію процесу податкового стимулювання аграрного комплексу в національному господарстві. Зазначенні та надані основні призначенням податкового стимулювання. Запропоновані також пріоритетні напрямки формування та реалізації системи податкового стимулювання виробничих процесів агропромислового комплексу щодо забезпечення пріоритетного розвитку даного сектора національної економіки. Розглянуто основні етапи розробки ефективної податкової політики агропромислового підприємства.

Ключові слова: податкове стимулювання, аграрний комплекс, податковий платіж, фіскальна ефективність, стимулювання, податок, податкові пільги.

TAX STIMULATION OF PRODUCTION PROCESSES OF AGRICULTURAL COMPLEX

The article considers tax incentives as one of the ways of economic development and creating the effect of tax assistance to the agro-industrial complex, which is expressed in tax support for crop production, animal husbandry, as well as the ratio of tax support to GDP, value added, agricultural output, profit. In this article, the main purpose of tax incentives is, first of all, to encourage business activity of business structures, which aims, when expanding their activities, to accumulate funds in budgets through the payment of tax payments. A component of the formation and implementation of the system of tax incentives for the production processes of the agro-industrial complex is the implementation of obligations to ensure the priority development of this sector of the national economy. The article uses the method of analysis for strategic tax planning, as well as to determine the level of influence of economic and financial factors on the performance of indicators for the payment of taxes and fees. Also, the generalization of the work is based on the use of the indicator of fiscal efficiency of the tax system in order to implement the obligations to ensure the priority development of this sector of the national economy. The organization of the process of tax stimulation of the agrarian complex in the national economy is offered. Indicated and provided the main purpose of tax incentives. The priority directions of formation and realization of the system of tax stimulation of production processes of the agro-industrial complex concerning maintenance of priority development of the given sector of national economy are offered also. The main stages of development of an effective tax policy of an agro-industrial enterprise are considered.

Keywords: tax incentives, agricultural sector, tax payment, fiscal efficiency, incentives, tax, tax benefits.

JEL classification: Q13, F38

Постановка проблеми. Переконання в необхідності здійснення радикальної податкової реформи панує серед представників політичної та економічної еліти. Система податкового сприяння виробничо-економічним відносинам, особливо агропромислового комп-

лексу, повинна бути гранично спрощена, що дозволить розширити базу оподаткування. Для вітчизняних агропромислових підприємств актуальною є проблема розробки ефективної податкової політики та оптимізації податкового стимулювання діяльністю агропромисло-

вого сектору. Слід відмітити, що основою формування податкових надходжень від сільськогосподарських підприємств є визначення та обчислення показників бази оподаткування конкретного податку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливими складовими політики системних агропромислових реформ визначено створення відкритого і прозорого ринкового середовища, формування ефективної маркетингової інфраструктури аграрного ринку, оптимізація каналів збуту продукції, вдосконалення інструментів державного регулювання розвитку агропромислового сектора з орієнтацією на забезпечення продовольчої безпеки країни та нарощування її присутності на міжнародних аграрних ринках. Ці питання досить широко розглянуті у працях вітчизняних вчених, а саме таких як: Андрущенко В.А., Бетлій О., Дубинецька П.П., Кучерявенко М.П., Лютий І.О., Онисько С.М., Прокопенко Н.С., Ситник В.П., Янків М.Д. та ін.

Синтез наукових напрацювань когорти наукових вчених дав можливість виокреслити процес формування податкової політики агропромислового підприємства.

Формулювання цілей статті: розглянути ряд особливостей системи податкового стимулювання сільськогосподарських підприємств задля спрощення та розширення бази оподаткування та рівноваги між економічними показниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головним функціонером при податковому стимулюванні виступає держава, дії якої направлені на забезпечення рівноваги між економічними показниками і показниками задоволення соціальних потреб громадян. Податкове стимулювання дає можливість наповнювати дохідну частину бюджетів за допомогою фіскальних дій, а також регулюючої функції розподіляти фінансові потоки доходів і витрат, які б сприяли активізації економічних процесів.

Фіскальні дії спрямовуються поставленими стратегічними цілями суспільного розвитку в той чи інший його період. Зважаючи на ринкові умови, ефективне податкове стимулювання економічного розвитку будь якої галузі, в тому числі і сільськогосподарського комплексу, повинно спиратися на виважене регулювання попиту і пропозиції, для цього потрібно використовувати сучасні методи застосування податкових заходів стимулювання розвитку виробництва, об'єктивний розподіл державних витрат, застосування пільг, що сприяло б розвитку виробничих процесів і залученню інвестицій, спрямуванню трансфертів на втілення стратегічних програм в практичне буття, мета яких покликана отримати економічний ефект поряд із задоволенням соціальних потреб суспільства [1, с. 41].

Рациональне співвідношення між темпами зростання економічних показників і податкових ставок повинні забезпечувати податкові механізми стимулювання розвитку агропромислового комплексу, але спрямування дій для отримання ефекту залежить від оптимальної системи податкового стимулювання. У випадку, коли бажання уряду і бізнесу розходяться, можна зробити висновок про недосконалість податкового стимулювання економічного розвитку.

В системі податкового стимулювання податки виконують наступну роль: за допомогою зменшення податкових ставок, або бази оподаткування стимулю-

ють активні дії бізнесу до розвитку виробничої діяльності, фіскальна роль податків полягає у наповненні скарбниці держави, звісно, збільшення економічних показників сприяють збільшенню її фінансових обсягів. Оптимальна система податкового стимулювання сприятиме при використанні податкових важелів розширенню бізнесових спроможностей, розширенню сфери оподаткування, забезпеченню економічної безпеки країни. Зниження податкового тягаря сприяє заохоченню підприємницьких структур до розвитку виробничої діяльності, до збільшення рівня податкових ресурсів, хоча на перших порах державна економіка страждатиме від нестачі фінансових ресурсів від даних новацій.

Це демонструє потребу в оптимальному поєднанні податкових стимулюючих заходів формування і розвитку податкового потенціалу стосовно визначення розміру податкового тягаря, поєднуючи інтереси держави по наповненню казни і інтереси підприємництва відносно розробки і впровадження довгострокових стратегічних планів.

Очікувані результати від системи податкового стимулювання націлені на розвиток сільськогосподарської виробничої діяльності, збільшення рівня фінансових показників та сприяння залученню інвестиційних коштів. Опрацьовування і введення моделі оптимальної системи податкового стимулювання повинно спиратися на стратегічне прогнозування.

Податкові органи проводять моніторинг виконання прогнозних показників з нарахування та сплати податкових платежів. Поряд з цим майже не здійснюється аналіз залежності вище згаданих показників від показників економічного розвитку країни, галузі, регіонів, фінансового стану платників податків. Даний стан речей негативно впливає на результати діяльності податкової служби, органів управління економікою і фінансами на всіх рівнях влади. При цьому податківці прогнозні показники по нарахуванню та сплаті податкових платежів планують від досягнутого. Виконання прогнозних показників здійснюється адміністративними методами. Таким чином, постає необхідність доопрацювання методів аналізу для стратегічного податкового планування, а також з'ясування рівня впливу економічних та фінансових чинників на виконання показників зі сплати податків і зборів.

Недоліки організації процесу податкового стимулювання аграрного комплексу в національному господарстві націлюють на необхідність продовження модернізації відповідних заходів [2]. Однак, будь які процеси реформування потребують попереднього всебічного аналізу функціонування механізму, що потребує зміни з метою виявлення його сильних та слабких сторін.

Основним призначенням податкового стимулювання є, насамперед, спонукання до ділової активності бізнесових структур, які займаються аграрним сектором та мають на меті, при розширенні їх діяльності, акумулювати грошові кошти у бюджети через сплату податкових платежів.

Оскільки від ефективного економічного розвитку аграрного комплексу залежить продовольча і економічна безпека країни, поряд з цим результати діяльності агропромислових підприємств впливають на діяльність галузей, підприємництва яких взаємопов'язано з даною сферою, тому коли йдеться про фіскальну

ефективність податкової системи в цілому, що сутність її полягає в одержанні та акумулюванні податкових платежів, формуванні на цій основі дохідної частини бюджету з метою виконання державою завдань економічної і соціальної політики. Виходячи з цього, показником фіскальної ефективності податкової системи є питома вага податкових надходжень у валовий внутрішній продукт.

При розробці системи податкового стимулювання агропромислового комплексу одним із проблемних інструментів є податок на додану вартість, який сплачують споживачі. В структурі бюджету він займає одне із перших місць. Таким чином на якісні результати наповнення бюджету впливають збільшення обсягів господарських оборотів, а не показники ефективності виробничих процесів. Політику стимулювання виробничих процесів податковими механізмами потрібно розробляти в напрямі створення сприятливих умов для отримання ефекту від виробничо-економічних процесів.

Модернізація податкового стимулювання агропромислового комплексу в національному господарстві спонукає до застосування податкових канікул, податкових пільг чи м'якого режиму оподаткування [3]. Використання податкових канікул є найбільш дієвим важелем при здійсненні стимулюючих заходів стосовно активізації економічних процесів. Такі прийоми застосовують в основному при переході на систему землеволодіння на основі приватної власності.

Більша частка агропромислових підприємств мала і має збиткові показники. Податкові потоки в казну бюджету від економіки агропромислового комплексу мають не втішні показники. Хоча ні в одній економічно розвинутій країні не ставлять за мету якомога більше отримати податків від цієї галузі, а зазвичай механізми податкового стимулювання застосовують для того, щоб створити умови до розширення діяльності агропромислової сфери, ставлячи на меті забезпечення продовольчої безпеки, створення робочих місць на селі і задоволення суспільних потреб громадян, що проживають на сільських територіях.

Одним із способів податкового стимулювання економічним розвитком є створення ефекту від застосування податкової допомоги агропромислового комплексу, що виражається у податковій підтримці рослинництву – на 1 га ріллі, тваринництву на 1 умовну голову, а також відношенням податкової підтримки до ВВП, доданої вартості, обсягу продукції сільського господарства, прибутку [4].

Агропродовольчий сектор України займає одне з провідних місць у системі національної економіки. Зростає питома вага його вкладу у валовий внутрішній продукт країни, формування державного бюджету, експортний потенціал держави. Вітчизняний агропромисловий сектор поступово стає конкурентоспроможним на аграрних ринках, збільшується його частка у загальносвітових обсягах виробництва стратегічно важливих видів сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів. Зростає споживання основних продуктів харчування населенням України.

Практикою доведено, що зростання ВВП за рахунок агропромислового комплексу ефективніше сприяє зменшенню бідності населення, ніж зростання ВВП за рахунок інших галузей економіки, що має особливо

важливе значення у періоди кризових економічних явищ. Ми бачимо сільське господарство наукоємним, інноваційним, екологічно безпечним, прибутковим. Умовами цього є технічне та технологічне переоснащення, орієнтоване на ресурсозбереження, організація раціонального і ефективного використання сільськогосподарських угідь, розвиток органічного землеробства, формування сучасної селекційної бази, розбудова систем управління якістю, безпечністю продовольчої продукції.

Складовою формування та реалізації системи податкового стимулювання виробничих процесів агропромислового комплексу є здійснення реалізації зобов'язань щодо забезпечення пріоритетного розвитку даного сектора національної економіки.

Пріоритетні напрямки:

- підвищення ефективності галузі рослинництва;
- розвиток високоефективних галузей свинарства і молочного скотарства;
- врегулювання земельних відносин, раціоналізація землекористування, формування прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення;
- розвиток інфраструктури аграрного ринку, формування мережі оптових ринків та кооперативних каналів збуту сільськогосподарської продукції;
- реформування аграрної освіти відповідно до реальних потреб сільського господарства;
- сільський розвиток.

Основні проблеми в податковій діяльності юридичних і фізичних осіб залежать, перш за все, від стану податкової політики і податкової системи України, від термінів втілення системи ефективного податкового стимулювання діяльністю суб'єктів оподаткування замість адміністративного підходу в стягненні податків.

Отже, для вітчизняних агропромислових підприємств актуальною є проблема розробки ефективної податкової політики та оптимізації податкового стимулювання діяльністю агропромислового сектору. Слід відмітити, що основою формування податкових надходжень від сільськогосподарських підприємств є визначення та обчислення показників бази оподаткування конкретного податку. З огляду на методику розрахунку податків, видно, що одні і ті ж економічні показники, включаючи і самі податки та збори, виступають складовою частиною бази оподаткування різними податками. Так, величина прибутку, крім оподаткування податком на прибуток, виступає як складова бази оподаткування ПДВ, акцизних зборів (рис. 1).

Це пояснюється тим, що одні податки визначаються на етапі виробництва товарів чи послуг, зокрема податки та нарахування на витрати на оплату праці, платежі за ресурси, а інші – на етапі реалізації – акцизні збори, ПДВ, податок на прибуток тощо.

Перш за все аналізується діюча практика податкових платежів агропромислового підприємства. Потім досліджується зарубіжний і вітчизняний досвід в податковій сфері відповідної галузі діяльності підприємства. При цьому враховуються позитивні і негативні чинники цього досвіду, особливо у конкурентів. Визначається політика і стратегія підприємства в податковій сфері, розробляються можливі альтернативні варіанти мінімізації і оптимізації при сплаті прямих і непрямих податків і зборів підприємством. Здійснюється страте-

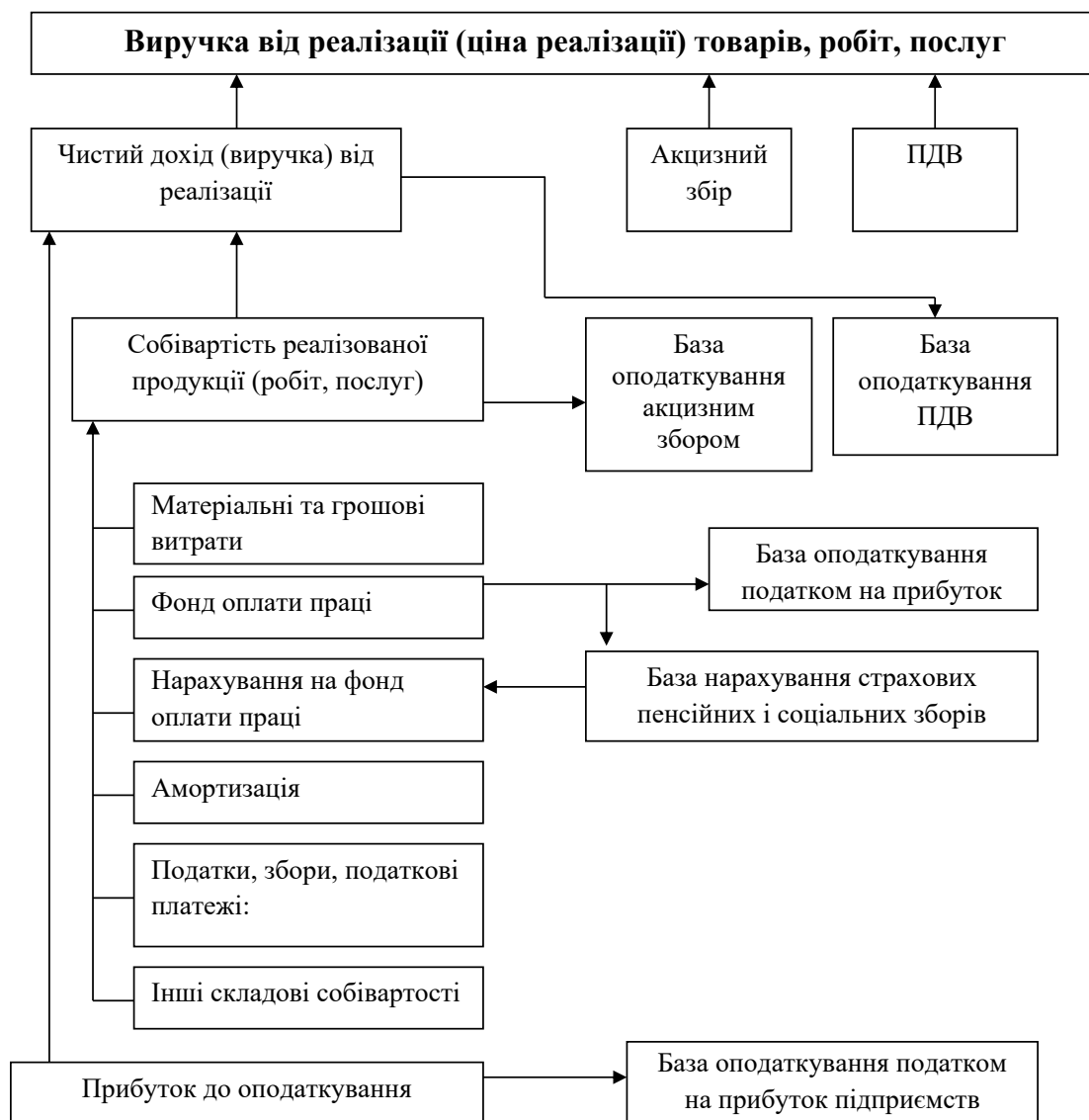

Рис. 1. Взаємозв'язок показників виручки від реалізації з базами оподаткування основними податками

Джерело: розроблено автором

гічне, оперативне і тактичне планування, організаційна робота, податкова, фінансово-економічна, облікова тощо стосовно конкретних ринків і на основі цього – прогноз розмірів прибутку і сум всіх податкових відрахувань [5]. Організовується взаємодія і координація зі всіма суб'єктами податкової системи України, враховуються ринкові і адміністративні особливості регіону, в якому діє підприємство. Проводяться необхідні мотиваційні і стимулюючі заходи в галузі фінансово-економічної і збутової діяльності для працівників підприємства, що беруть участь в управлінській діяльності щодо збільшення прибутку підприємства і реалізації податкової політики і стратегії підприємства. Здійснюється на практиці контроль всієї поточної податкової діяльності суб'єктів податкової сфери, стосовно виду агропромислової діяльності конкретного підприємства. При цьому контроль виступає як функція управління податковою діяльністю і одночасно – як функція управління підприємством в цілому. Тобто, контролюю-

ються, враховуються і регулюються не тільки поточні проблеми, труднощі і недоліки в податковій діяльності підприємства. Але, перш за все здійснюється управлінський аналіз і прогноз їх наслідків, розробляються на системному рівні попереджуючі і профілактичні заходи і програми, які надалі будуть враховані при коригуванні стратегії підприємства і політики подальшого економічного розвитку.

Спочатку здійснюється аналіз діючої практики податкових виплат агропромислового підприємства. При цьому досліджуються розміри і склад зборів та податків і інших обов'язкових платежів, які сплачує підприємство; з'ясується наскільки ефективного використання підприємством системи прямих і непрямих пільг в оподаткуванні, можливості товарно-групової і регіональної диверсифікації діяльності; вивчається і розраховується вплив основних чинників, що впливають на діяльність аграрних підприємств, на загальний рівень його податкових виплат. Аналізується

вплив зовнішнього середовища на розмір податкових платежів підприємства (грошової, фінансової, облікової, інвестиційної, цінової політики держави, змін в податковій системі тощо) [6]. Потім здійснюється моніторинг аналогічних підприємств стосовно податкових виплат і виробничих показників.

Результатом першого етапу розробки податкової політики агропромислового підприємства є отримання інформації про поточний стан податкових виплат цього підприємства, яка дає можливість визначити найвигідніший напрям подальшого підвищення ефективності його діяльності.

Другий етап формування податкової політики підприємства пов'язаний з визначенням цілей, основних проблем оподаткування підприємства. При визначенні цілей розробки податкової політики фахівцями, як правило, використовується метод побудови дерева цілей, а саме, визначаються головні і проміжні цілі, що сприяють досягненню головної мети (рис. 2).

На третьому етапі розробляються альтернативні варіанти податкової політики підприємства з метою їх аналізу і обґрунтування. Для цього встановлюється кількісна відповідність між поставленими цілями і існуючими можливостями підприємства. Така оцінка здійснюється на основі створення матриці «мети-можливості». У разі невідповідності ресурсного забезпечення підприємства поставленим цілям необхідно повернутися до другого етапу і скоригувати поставлені цілі. Результатом процесу узгодження відповідності цілей і можливостей підприємства є певні варіанти податкової податкового стимулювання і оподаткування підприємства і вибір найбільш оптимального з них.

Четвертий етап здійснює оцінку ефективності розроблених варіантів податкової політики підприємства

і вибір найбільш оптимального з них. Перевірка ступеню реальності поставлених цілей і розробка варіантів податкової політики підприємства базується на системі узагальнюючих показників, до яких відносяться: податкомісткість діяльності підприємства, коефіцієнт чистого прибутку, коефіцієнт пільгового оподаткування, загальний коефіцієнт ефективності оподаткування [7]. Вважається, що найбільш оптимальним для агропромислового підприємства буде той варіант податкових платежів, який при певних напрямках його господарської діяльності забезпечує йому отримання максимально можливого чистого грошового потоку як кінцевого результату діяльності, а не просто мінімізацію податків.

Вибір варіанту податкової політики підприємства здійснюється за такими напрямами: можливість отримання максимального чистого грошового потоку, час досягнення кінцевої мети, фінансова забезпеченість.

П'ятий етап – організація і контроль реалізації розробленої податкової політики підприємства. На цьому етапі відбувається узгодження всіх заходів щодо реалізації вибраного варіанту податкової політики, їх конкретизація за всіма рівнями управління, визначення послідовності їх виконання в розрізі виконавців і проміжку часу їх реалізації.

Обґрунтування податкового стимулювання агропромислового комплексу здійснюється у декілька етапів [8].

Перш за все, це встановлення структури діяльності агропромислового комплексу, які дають можливість зменшувати податкові рахунки за рахунок різних ставок оподаткування.

По-друге, виявлення можливостей використання передбачених українським законодавством прямих пільг, які використовуються в оподаткуванні. Засто-

Рис. 2. Основні етапи розробки ефективної податкової політики агропромислового підприємства

Джерело: розроблено на основі [9–10]

сування в процесі господарської діяльності наданих податкових пільг дозволяє аграрному підприємству значно знизити не лише розміри податкових платежів, але і знизити напрями оподаткування. При цьому можна досягти зниження розміру ставок оподаткування, повного звільнення від сплати деяких податків, отримання кредиту що регулюється податками та ін. Найширший спектр цих можливостей надає система прибутку підприємства з урахуванням податків.

Прямі податкові пільги, залежно від їх отримання і використання при формуванні податкової політики, можна умовно розділити на три групи:

- податкові пільги, які можуть надаватися деяким встановленим категоріям по підприємствам;
- податкові пільги, які можуть надаватися в залежності за окремими видами діяльності або господарських операцій;
- податкові пільги, які надаються при реалізованій окремими групами товарів.

Визначають можливості зменшення бази оподаткування з врахуванням діючого порядку нарахування податків (використовування непрямих податкових пільг). Отримання непрямих податкових пільг визначається різними можливостями зменшення бази оподаткування підприємства. Підприємства аграрного сектору вміщують альтернативну можливість формування бази оподаткування (за рахунок вибраної амортизаційної політики, проведення облікової політики, політики інвестування тощо) [10].

Висновок. Узагальнюючими якісними цілями формування податкового стимулювання розвитку агропромислового підприємства повинні бути: оптимальне оподаткування, досягнення максимально можливої суми чистого прибутку з метою стабілізації фінансового стану підприємства; стимулювання зацікавленості працівників в результатах своєї роботи, забезпечення справедливого співвідношення доходів власників підприємства і їх працівників, формування ефективного співвідношення між засобами споживання і накопичення тощо. Ці цілі повинні бути реальними, конкретними за термінами виконання, відображати найважливіші напрями вдосконалення оподаткування підприємства, бути зрозумілими і легко піддаватися контролю при реалізації. Поставлені цілі конкретизуються, взаємно узгоджуються і кількісно визначаються у вигляді системи показників, що характеризують ефективність оподаткування підприємства, до яких воно прагне на певному проміжку часу. Податкове стимулювання потрібно націлити на регуляцію економічних процесів, створюючи площину податкового сприяння виробництву продукції, послуг. Розподіл доходів необхідно здійснювати об'єктивно, виключаючи зрівнялівку. Податкові заходи спрямовувати в основному на стимулюючі процеси економіки в національному господарстві, а не на наповнення бюджету податковими платежами. Практику підтримки збиткових підприємств аграрного сектору необхідно звести нанівець.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В.А., Ляшенко В.І. Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування. *Фінанси України*. 2005. № 1. С. 36–43.
2. Бетлій О. ПДВ у сільському господарстві: Українські реалії та міжнародний досвід. Звіт з аграрної політики APD /APR/07/2014. Київ, 2014. 51 с.
3. Білик М.Д., Золот'ко І.А. Податкова система України : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2006. 192 с.
4. Гацька Л.П., Рижий І.М. Проблеми формування інститутів управління оподаткуванням в Україні. *Научные труды Дон НТУ. Серия : экономическая*. 2007. Вип. 31–3. С. 159–163.
5. Дубинецька П.П. Податкове регулювання в системі управління національним господарством. Львів, 2015. 254 с.
6. Іванов Ю.Б., Крисоватий А.І., Кізіма А.Я., Карпова В.В. Податковий менеджмент : підручник. Київ : Знання, 2008. 488 с.
7. Олійник О.В., Філон І.В. Податкова система : навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 456 с.
8. Орел А.М. Методичні підходи до процесу ресурсного забезпечення підприємств аграрного бізнесу. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Том 3. № 2. С. 211–216.
9. Синчак В.П. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика : монографія. Харків : ХУУП, 2008. 476 с.
10. Слатвінська М.О. Альтернативні системи оподаткування малого бізнесу: стан, проблеми, перспективи: монографія [Текст]. Одеса, 2012. 252 с.
11. Шпикуляк О.Г. Інститут аграрного ринку: [монографія]. Київ : ННЦІАЕ, 2009. 480 с.
12. Данько Ю.І., Блюмська-Данько К.В., Галинська А.В. Маркетингова система формування конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Бизнес информ*. 2017. № 1. С. 353–357.

References:

1. Andrushchenko V.A., and Lyashenko V.A. (2005). Ekonomichni ta pozaekonomichni aspekty opodatkovannya [Economic and non-economic aspects of taxation]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, No 1, pp. 36–43[in Ukrainian].
2. Betliy O. (2014). PDV u sil's'komu hospodarstvi: Ukrainy's'ki realiyi ta mizhnarodnyy dosvid [VAT in agriculture: Ukrainian realities and international experience]. *Zvit z ahraroyi polityky APD – Report on agricultural policy APD*, Kyiv, p. 51 [in Ukrainian].
3. Bilyk M.D., and Zolot'ko I.A. (2006). Podatkova systema Ukrainy [Tax system of Ukraine]. Kyiv: KNEU, p. 192. [in Ukrainian].
4. Hats'ka L.P., and Ryzhyi I.M. (2007). Problemy formuvannya instytutiv upravlinnya opodatkovanniam v Ukraini [Problems of formation of institutes of tax management in Ukraine]. *Nauchnye trudy Don NTU. Seryya : ekonomicheskaya – Scientific works of Don NTU. Series: economic*, vol. 31–3, pp. 159-163. [in Ukrainian].
5. Dubynetska P. P. (2015). Podatkove rehulyuvannya v systemi upravlinnya natsionalnym hospodarstvom [Tax regulation in the management system of the national economy]. Lviv, p. 254. [in Ukrainian].
6. Ivanov Yu.B., Krysovaty A.I., Kizyma A.Ya., and Karpova V.V. (2008). Podatkovyy menedzhment [Tax management]. Kyiv: Znannya, p. 488[in Ukrainian].

7. Oliynyk O.V., and Filon I.V. (2006). Podatkova systema [Tax system]. Kyiv: Tsentr navchalnoyi literatury, p. 456 [in Ukrainian].
8. Orel A.M. (2018). Metodychni pidkhody do protsesu resursnoho zabezpechennya pidpryyemstv ahrarnoho biznesu. *Ukrayinskyy zhurnal prykladnoyi ekonomiky*. T. 3. No. 2. P. 211–216.
9. Synchak V.P. (2008). Systema opodatkovannya u silskomu hospodarstvi Ukrayiny: teoriya, metodolohiya ta praktyka [System of taxation in agriculture of Ukraine: theory, methodology and practice]. Kharkiv: KHUUP, p. 476 [in Ukrainian].
10. Slatvinska M.O. (2012). Al'ternatyvni systemy opodatkovannya maloho biznesu: stan, problemy, perspektyvy [Alternative systems of taxation of small business: status, problems, prospects]. Odesa, p. 252 [in Ukrainian].
11. Shpykulyak O.H. Instytut ahrarnoho rynku [Institute of agrarian market]. Kyiv: NNTSIAE, p. 480 [in Ukrainian].